

MESÉK A SZFINX KÖRÜL

Az ötvenesztendős operaház emlékeiből

Írta: SUPKA GÉZA

A szfinx meg én tejtéstvéreknél indultunk. Gyermekkorunkat mindketten ott töltöttük Strobl mester műtermében. A szfinx agyagmodellje egy zsákvászonnal borított talpazaton, én pedig egy állólétre tetején, ahol — két gyönyörű kotómótt madár ígérete fejében — nyugodtan ültem modell mesternek. Nekem is oda kellett volna kerülnöm valahová az Operába, puttónak, bambinónak vagy egyéb mitológiai szörnyetegnek. Csakhogy aztán elváltak az útjaink. A szfinx odajutott Pest legpiszkosabb, legromdább terére, a Hermina térre, ahol ma az operaház áll; én még szomorúbb helyre kerültem: a Deák-szoborra, amelyet — Huszár Adolfi halála után — Stroblnak kellett befejeznie, s ekkor odaállított a 67-es kiegészítés egyik góniusának. Télen-nyáron ott fagyoskodom és ott izzadok hiányos öltözékemben, amelynek egyetlen lényeges alkotórésze egy osztrák címerpaizs. Senki több joggal nem képviselhetette a közjog: ellenzék politikáját, mint én.

A praktikus „talián“

A szfinxszel való baráti viszonyt azonban továbbra is fenntartottam. Már kisgyerek koromban sűrűn látogattam s valahányszor be mentünk a mögötte álló nagy, díszes házba, mindig barátságosan összekacsintottunk egymással s még ma is olykor-olykor szívesen megveregetem a temporát: hogynem, hiszen ötvenes emlékek fűznek bennünket össze. S ezek az emlékek bámulatos intenzitással élnek bennem. Most is érzem azt az émeletyí tőn édeskés és mégis oly izgalmas szagot, amely az akkor még gázal világitott Opera lépcsőházaiban terjengett s amely mindenféle gyerekkori fantazmagóriák nosztalgia-emlékét idézi fel. S még ma is elevenen él bennem az egyik karácsonyestém emléke. Házunkhoz — ott laktunk a röviden *Hollan dergasse*-nek nevezett Bodzafa utcában: kit tudja vajjon még, hogy ez volt a Rökk Szilárd ucca régi neve?! — bejáratosak voltak az operaház egyes tagjai, közöttük a nagy behemót *Giulio Perotti* is, akit ugyan régebben *Julius Prott*nak hívtak és derék stettini német bugris volt, ellenben sértésnek vette volna, ha bárki is kételkedni merészt volna született talián-voltában. Kitűnő hangján kívül különben mint jó üzletember is nevet szerzett magának: virágkartészetet nyitott a Riviérán s tél idején onnan látta el a pesti virágárusokat friss portékával s előny árban részesítette azokat a hódolóit, akik az őneki felnyújtandó koszorúkat nála rendeltek meg.

Ezen a karácsonyestén tehát *Perotti* is nálunk volt, miután előzőleg a fehér hattyúlovagot „domborította“ az Operában. Nekem a Jézuska egy obligát huszárfelszerelést hozott: csákót, mellvértet, kardot. Egyszerre gyermeki agyamban groteszk ötlet támadt. Ki-sonnam a szobából fegyverzetemmel együtt künn a gyerekszobában bársonyzekeimbe belegyömöszöltem néhány ágypárnát — hogy jobban hasonlítsak a wagneri hőshöz — hátul a vállamra, köpenyegnek, törülközővel akasztottam, a csákót félszememre vágtam s aztán kirántott karddal berobogtam a szobába s féltérdre ereszkedve, *Perottit* utánzó cérnahangomon rázendítettem, hogy:

— *Nie sollst du mich befragen!*

Máig is emlékszem, hogy rengett az így kikarikírozott hőstenornak rengeteg nagy pocakja a kacagástól.

A kardlapozó báró

A kivont kardnak különben a szfinx gyermekkorában is jutott szerepe, még pedig mindig az Opera megnyitása napján. Az első előadás előtt, amelyre *Ferenc József* megjelentését is várták, óriási k'váncsi tömegek verődtek össze a színház körül. A király az oldalsó kapu elé már megérkezett, be is vult a páholyába s a zenekar — hogy a *Gotterhaltét* elkerüljék — háromszoros tus-sal fogadta az uralkodót. Odakünn pedig a

tömeg egyre fenyegetőbben nyomult az előcsarnok felé. A rendőrség már nem bírta az ellenállást, sokan behatoltak a márványlépcsőházba. A fenyegető helyzetről végül is értesíteni kellett az intendánst, *Podmaniczky* Frigyes bárót, aki az ünnep-est tiszteletére letette hagyományos kockás ruháját és huszárnagyi uniformist húzott. S ekkor olyasvalami történt, amit bajos lenne a világ bármely más országában elgondolnunk: az intendáns felugrott a szfinx hátára, kirántotta a kardját s aztán saját méltóságos kezével elkezdte a tömeget kardlapozni. Amikor az uralkodó tudomására jutott odabenn, hogy minő harcias ember az intendánsa, nyomban felállott s be sem várva az előadás végét sietve otthagyta a színházat. Pár hónap mul-tán már felmentették *Podmaniczkyt* és a szerencsétlen végű *Kejlevich* István grófol nevezte ki a király intendássá.

Büszkeségünk

E zavaró incidenstől eltekintve pedig igazán büszkék lehetünk erre a műintézetünkre, hiszen akkoriban rajtunk kívül csak Párizsnak és Bécsnek volt még ilyen jól felszerelt operaháza; igaz, hogy a miénk volt a legolcsóbb: a párizsi 38 millió frankba, a bécsi 7 millió forintba, a miénk csupán 3 millió forintba került. — igaz, hogy a legkisebb is volt a kontinensen, mert például a milánói *Scala* 7000 és a nápolyi *San Carlo* 7500 férő-helyével szemben a miénkbe csak 1200 néző fér, s amellett a legjobb helyeket a színpad fal szemközti fronton a két emeletnyi magyudvari páholyok foglalták el, holott a királynak ezenkívül volt még külön inkognitópáholya is az első emeleti balszélén, közvetlen bejáróval a színpadhoz.

Ellenben volt az Operának néhány olyan technikai újítása, amellyel elébe rugattunk minden külföldi konkurenciának. Itt volt először is a 30 mázsa súlyú, 12.000 forintba került hatalmas gázcsillár, amelyhez a gázt nem vízen, mint a külföldön, hanem glicerinen keresztül juttatták el, ami által egyenletesebb lett a fény, nem pislálkolt. És külön vívmány volt az is, hogy ezt az 500 lán-got az akkor még teljesen új villanyárammal gyújtották meg (ami ma úgy hangzik, mintha a benzinyújtót gyufával gyújtják meg). Az 1881-iki *Ringtheater*-éges tanulságaképpen néhány fontos újítást vezettek be. Ilyen például a nézőtér alatt — erről a parkett láthatói nem is tudnak — egy óriási kút, amely független a városi vízvezetékétől, úgy-hogy tűzveszély esetén közvetlenül innen méríthetik víz alá az egész házat. Ugyancsak nálunk építették fel először az aszfalcin szerkezetet, amellyel a színpadnak minden egyes kis ízet-tagját külön-külön lehetett tet-szészserint felemelni vagy süllyeszteni éspe-lig a tűzveszélyre való tekintettel nem gőz-hanem víznyomással. Az operaház akusztiká-jával némi bajok voltak: még közvetlenül a megnyitó-előadás előtt — amelynek se-lyemre hívták színlapját *Lusztig Eszti* kézi-munkaműhelye szállította a király számára — mindenütt a páholyokban sűríteni kellett a drapériákat s a zenekarban a vonósok alá külön pódiumot kellett építeni, hogy el ne nyomja őket a többi hangszer.

A diapason-háború

A hangszerek körül külön bajt okozott az ú. n. diapason-háborúság. Diapasonnak hívják a zenében a hegedűnek azt az A-hang-ját, amelyhez az összes többi hangszereket hozzá kell hangolni. Aki azt hinné, hogy ez a diapason mindenütt a világon egyforma, nagyon tévedne. Mi a fuvóhangszereinket még az operaház megnyitása előtt — amikor még a régi Nemzetiben játszottak operákat — Párizsból szereztük be, ezek a fuvóhang-szerek tehát a párizsi diapasonra voltak be-hangolva. Ennek a párizsi diapasonnak külön-edeles története van. Először 1699-ben ál-lapították meg, éspedig a *Notre Dame*-tem-

Er igen!!! Igy folytatjuk!

Gyermek széria

50 fillér	98 fillér	1 pengő 98 fillér
Szójci gyermek nadrág kis sz. vöhibáva, minden nagyságban... 50 ml.	Gyermek magas kötény viaszkos vászomból... 98 ml.	Ripsz illu ruha 1-es szám, számonként 20 fill. emelkedéssel 1-98
Gyermek játszórúha teniszflanellből v. zetirből... 50 ml.	Gyermek pyjama 0-6 számonként 20 fill. emelkedéssel... 98 ml.	Gyermek joppe bársonyflanellből, 1-es szám, elegáns cetko- zással, számonként 20 fillér emelkedéssel... 1-98
2 dró Gyermektrikó 2-es szám, macco, jó minőség, összesen... 50 ml.	Leányka ruha 2 évesnek, flanelből v. libertyből, számon- ként 20 f. emelkedés... 98 ml.	Fiu ing, felgombolható, sport fazonban 30-34 sz... 1-98
Gyermek flór zokni fehér és színes, minden agya, kis szöv. hibával... 50 ml.	Ripsz játszórúha kanteros, világoskék, rózsaszín és drapp színben... 98 ml.	Gyermek mellény kötött, körülmintás 1-es sz., számonként 20 fillér emelkedéssel 1-98
Flór térdharisnya 1-6 számig... 50 ml.	Gyermek svájci kombiné 1-a minőség... 98 ml.	Leányka ruha libertyből v. flanel- ből 1-es sz., számon- ként 20 f. emelkedés... 1-98
6 dró Gyermek zseb- kendő színes v. 1-hér összesen... 50 ml.	Gyermek kötött sport ing 1-es sz., számon- ként 15 f. emelkedés... 98 ml.	Gyermek flanell takaró 40X100 cm nagyság, csak rózsaszín... 1-98
Gyermek pullover 3 évősig fehér, színes csikkal, 8 évesig 10 fill., 10 évesig 70 fill 50 ml.	Bársony flanell csikó, gyermekkabát- kákra v. pyjama-ra 1-a minőség, mtr... 98 ml.	Cord bársony gyermekruhácskákra, mintás, métere... 1-98

Azonkívül 10 filléres, 50 filléres, 98 filléres, 1 pengő 98 filléres és 2 pengő 98 filléres sláger szeriák Fehéráru széria Tekintse meg szenzációs Rákóczi úti kirakatainkat Mennyiségeknek korlátozási jogát fenntartjuk magunknak. Postai megrendeléseket — míg a készlet tart — vidékre utánvétellel szállítunk.

Tempo Áruház
VII., Rákóczi-ut 38

lom nagyharangjának hangját véve alapul. Utólagos mérések kiderítették, hogy ez a hang 808 rezgésszámmal felel meg. Valahányszor aztán forradalmi periódusok ütöttek be Párizsban, alattuk a diapason folyvást emelkedett: 1780-tól 1810-ig 818-ról 846-ra ugrott fel és 1830—1836 között 871-ről 882-re emelkedett. Végül III. Napoleon el-lenforradalmi császársága itt is rendet terem-tett: 1859 júliusában miniszteri rendelettel 870 rezgésre szállították le. A mi fúvósaink is ezzel a diapasonnal érkeztek s velük együtt jött egy Pleyel-féle, légmentes üvegburók alatt elzárt normál-diapason, amelyet ott hírnék az Opera direktiójában.

Csakhogy ez a párizsi diapason jóval alacsonyabb, mint a többi európai A-hang, amely a Scalában például 900, Berlinben 903, Bécsben 904 rezgésszámú. A mélyebben fekvő diapason már most jót tesz a fúvósok-nak, akiknek nem kell úgy erőlködniök, va-lamint az elvirulóban lévő hangú énekesek-nek is; ellenben nem tesz jót a hegedűknek, amelyek képtelenek a hangszer minden lehe-tőségét kiaknázni — a cigányzenészek például mindenütt a világon a normálisnál magasabb diapasonnal muzsikálnak —, és nem tesz jót a tenoristáknak, akiknek szintén elcsuklik a hangjuk az ilyen mélyebb diapason mellett (Caruso 1907-iki budapesti balsikere nyilván ennek volt betudható.) Ilyenformán örök há-borúság adódott egyrészt a vendégzereplők és a hegedűsök, másrészt a fúvósok között.

A diapasonhoz különben magának is fű-ződik egy kedves, mulatságos emlékem. A zseniális *Sztojanovics* Jenő, aki már 12 éves korában az egyetemi templom orgonistája volt, különböző okokból nem nagyon szimpatizált az Operával. Többek között azért sem, mert amikor egyszer próbadirigálásra jelnt-kezett, akkor a zenekar tagjai közül valaki, aki intrigált ellene, valamelyik más dalnő-nek a partitúráját rakta elébe: gy akarták kibuktatni. Első pillanatban persze zavarba jött *Sztojanovics*, de már a harmadik taktus-nál újra nyeregben volt és — partitúra nél-kül dirigálta végig a kitűzött darabot. Ennek ellenére sem ő lett a dirigens. Minélfogva bizonyos ellenérzés uralkodott benne az Operával szemben, amelynek azzal is kifejezést adott, hogy a vezetése alatt álló dalárdákban nem az operai diapasont használta, amelyhez tudvalegőleg kis csőformájú sípok adták meg az A-hangot. Ő külön hozatott magának kül-földről egy kis pasztilla-formájú sípot, ame-lyet az ajkai közé kellett annak szorítania aki ezzel akarta az A-hangot megadni. Az Urániában ekkor készültünk *Sztojanovics*-nak „A magyar dal ezer éve“ című ciklusá-

nak a bemutatójára és miután a próbákkal nagyon kellett sietni, *Sztojanovics* kettőnkét megkért, hogy segítsünk neki a karvát be-tanítani. Amikor aztán a közös próbára ke-rült a sor, *Sztojanovics* előveszi zsebéből a kis bonbon-szerű sípot, amelyet akkor még nem ismertünk. Kollégám elkéri *Sztojanovics*-tól, ajka közé veszi s megfújja. Aki nem szokta meg, annak furcsa érzés volt ez a bon-bon az ajka között és kollégám megkérdi *Sztojanovicsot*, vajjon még soha nem tör-tént-e meg vele, hogy lenyelte ezt a dia-pasont.

— Dehogynem — felelte *Sztojanovics* ka-cagva —, ez a példány, ami most ott van az ajkai között, például már vagy háromszor végigszaladt rajtam.

Elgondolható, hogy koppte ki hirtelen kar-vezető-kollégám a „gyanús eredetű“ diapa-sont...

Bajok a primabalerina körül

Az ötven év előtti operamegnyitásnak volt egy más szenzációja is: az, hogy egyszerre 4000 forintot adtak ki trikóra a balett-hölgyek részére s költségvetésileg évről évre annyit állapítottak meg eleinte. (Akkoriban és még jó sokáig persze szó sem lehetett a meztelen lábszárral való táncolásról.) Keve-sebb szenzációt okozott az első primabale-rína, *Sofia Coppini*, akit *Podmaniczky* direkt Olaszországból hozatott Pestre. Jól táncolt a hölgy, csak az arcvonásai nem egészen felel-tek meg a mi vidékünkön kialakult szépség-

Érdekes könyvujdonság!

MEGJELENT

A SZFINX

amely könyv rendkívül érdekesen tár-gyalja az ember világtörténelmi életének problémáit, a történelmi események központja körülbelül 2000 év Kr. e. a szfinx építésének ideje. A könyv meg-világítja a szfinx mibenlétét, hivatá-sát és még egyéb érdekes dolgokat.

A könyv ára..... **3.60 P**

K a p h a t ó a budapesti könyvkerekedésekben

Ideálnak. Utólag derült ki aztán, hogy a primabalerinát Podmaniczkynek egy volt 48-as tisztjárta, Blána Szilárd ajánlotta a figyelmébe, aki azonban — mint ezt későbbi kutatások kiderítették — szegény, mindkét szemére vak volt. A derék balerínával utóbb még az a baj is volt, hogy kissé elhízott. Ekkoriban mondta róla a mindig csipős nyelvű „Ábrányi Kornél, amikor a balerina egy új „lepketáncot“ kreált:

— Jó, jó, lepketánc... de akkor honnan a fenéből ered az a lödöbögés ott a színpadon?!

Rövidesen aztán — legalább a balett terén — letettek az idegen-kultúsról: a derék Filónéni gondoskodott megfelelően kiképzett utánpótlásról, amiben nagy segítségére volt a derék főhegedűs, Ellenbogen Adolf, akihez viszont az az emlék fűz engem, hogy mester hegedűjét — Aloisius Engleder fecit Budapesti anno 1876 — ez volt a neves bécsi hegedűépítőnek egyetlen Pesten készült hangszere — én vettem meg a halála után első nagyobb kereselemből. Amikor aztán Ellenbogen balettigazgatóvá lépett elő, akkor Rosenzweig úr — az Opera legendásneve Rosenzweig ura — lett a balettiskola hegedűsége és segített Filónének a kis patkányol felnevelésében.

Több szerencséje volt Podmaniczkynek és Intendás-utódainak az énekesnők kiválogatásában, bár itt is nagyon rossz néven vette a sajtó, hogy az első időkben kizárólag külföldi művésznöket szerződtettek le. Azt azonban nem tagadhatták, hogy akár a tifliszi születésű Emma Turolla, aki esténként 500 forintnyi hallatlan gázsit kapott, akár a heidelbergi születésű Bianca Bianchi, aki a sokkal polgárabb hangzású Berta Schwarz nővére indult el karrierjére, csakugyan elsőrangú akvizíciók voltak. (Igaz, hogy közben például az olyan kiváló magyar énekestalantumok, amint Benza Ida volt, külföldre szorultak.)

A kánpadra vont magyar nyelv

Ezekkel a külföldi énekesekkel azután az a külön pech adódott, hogy vagy idegen nyelven, válaszolgattak a többi magyar szereplőnek, vagy pedig betanulták ugyan a magyar szöveget, de ezt aztán olyan bestiálisan ejtették ki, hogy ember lett légyen a talpán aki megérti. Szerencsénk csak az volt, hogy ha értelmesen énekeltek volna is ezeket a szövegeket, akkor sem lett volna benne közhöz. Ezek a régi operafordítások valami elképzelhetetlen bárgyúsággal készültek. Én magam emlékezem például a következő szövegre (nem tudom már, melyik operából):

*Nyughelyed nem strózsák,
Arcodon nincs rózsák...*

Závodszy Zoltán operanékesünk pedig egész sorozatot gyűjtött össze ezekből az operaszövegbeli csodabogarakból, amelyek részben még ma is vígan harsannak fel a Magyar Királyi Operaház színpadáról. Így például Auber „Tékozló fiú“-jában évtizedeken keresztül ilyenfajta szövegek járták:

*Ma este körülünkben mindenki lesz jelen:
A vidor pástorok
s a sereg nyájsorok...*

vagy pedig ilyen:

*Míg a nép fél s mogorva,
A Nil ellen zúgván panasztát,
Késelmét rágalmazza:
Én megvetem tisztás hullámát!*

Meyerbeer „Észak csillagá“-ban a következő szigorú dal hangzott fel:

*Tudom jól, hogy mért oly mérges a cár:
Hogy a fegyelme erősen álljon a seregben,
Ahol kitaró szilárdság, sok erély kell.
Tudom jól, mert nagyon kell a fegy.*

A Carmen-nek nyomtatásban is megjelent fordításában pedig még ma is olvashatja az érdeklődő a következő pajkos sorokat:

— *Hová viszel most?*
— *Börtönbe és ez ellen nincsen óvszer!*

S ugyanott a csempészkvintettben:

*Csalás, csenés vagy rászédés,
Jól igazán csak úgy sül el,
Ha asszonnyal szövetkezel...*

Különböző Wagner-fordításaink sem sokkal különbek. A Tannhäuser második felvonásá-

ban a kar például még ma is ezt danássza:

*Bár most a bosszú enged
E szűz szavára, ládd,
E kard elér lesújtva,
Bűn ha körít tovább.*

A nyomtatásban is megjelent Radó-féle Siegfried-fordításban bárki élvezheti az ilyen sorokat:

Siegfried: — *Ha te veted meg lágy
nyoszolyám,
A szender futja szemem!*

Az eredetinek „Baum und Vogel, die Fische im Bach“ sorát így magyarította a fordító:

Kis madárcák és habba halak.

Siegfried így énekel Mimének:

— *Gaggogd ki haramia hamart!*

majd kovácsolás közben ezt halljuk:

*Vér feste téged hajdanán,
ettől a pirtól lól te pirosl!*

Ugyancsak Siegfried — a német „Nun sing ich lausche dein“ Gesang“ után — ezt éneкли

No dallj, én csüngök csörödől!

Csoda-e, ha ilyen körülmények közt a Vándor csodálkozva így kiált fel:

*Madárka, mennyit csacskáz,
Dehát ki érti meg?!*

Furcsa ősmagyarok

Az amúgy is nehezen érthető szövegekhez aztán még az idegen származású énekesek magyar kiejtése is járult, amely duplán groteszkül hatott, ha magyar pruszlikban vagy mentében, izig-vepig magyar darabban, a ideán éppen kilencveneszendős Hunyad László-ban énekeltek ilyen zagyvaságok. Mint pl. Bianca Bianchi Gara Mária szerepében:

*Mi szépn édeszem errempen pumpan,
Bálló vonáccsádi az isztin képn má*

Ilyeszen így:

*Mily szép vagy édesem, örömben-bában
Bálló vonásidon az isten képe van!*

A zsidó kántorból Gara nádorrá avanzsál nagyszerű basszista Ney Dávid pedig „Háromban vagy király!“ helyett következetesen ezt énekelte:

Hólebenen vagy király!

De még a kiváló Anthes is Tristan-ban ez énekelte, sőt még a sűgőpéldányában mai napig is így van beírva:

*Jó kedvem bérred („ébred“ helyett)
Most éber („ébredj“)
És el („jer“) hozzám te édes,
Tristan tiéd,
Iel
Kész
és védelem („jer, nézd, és légy velem!“)*

M. kir. gondosság

A szifinx az 1900-as évek kezdetéig a belügy hatáskörébe tartozott s akkor — velem körülbelül egyidejűleg — a kultuszminisztérium alá osztották be. Az átvételkor természetesen alapos leltározás folyt a kultusz részéről s a kiküldött szakértő a gépházat is lelkiismeretesen „felvételezte“. Az erről készült jegyzőkönyv megállapította, hogy 1. az egyik gőzkazán feszmerő-csőve elgörbült, 2. a vállásmutatató üvegcsőve eltört, 3. egyébként kazánkő nincs. Mire — ha szabad az egykori híradásnak hinnünk, — a kultuszminisztérium illetékes ügyosztálya a következő rendeletben intézkedett: 1. a feszmerőcső kiegyenesítendő, 2. az üvegcső kicserélendő, 3. az a szegyenletes állapot pedig, hogy kazánkő nincs, többé elő ne forduljon! Ennyi balszerencse között is vidáman örökké fiatalon érte meg ötvenesztendő életét a szifinx.

— **Idegesek embereknek és lelki betegeknek** az enyhe, természetes „Ferenc József“ keserűvív rendes bélműködést, jó emésztést és elegendő étvágyérzetet teremt. Világhírű ideggyógyorvos véleménye alapján a Ferenc József víz használata az agy és a gerincvelő megbetegedéseinél is kiválóan ajánlható.